

آسیب‌های روانی جنگ نرم و تعیین برخی از منابع مقابله با آن

کریم سواری^۱*

چکیده:

در تحقیق حاضر این سؤال که آسیب‌های روانی اثرگذار روی دانشجویان که حاصل جنگ نرم هستند و همچنین برخی از منابع مقابله با آن کدام‌اند مورد مطالعه قرار گرفت. کلیه دانشجویان دانشگاه پیام نور اهواز که در سال تحصیلی ۱۳۹۳ مشغول تحصیل بودند جامعه آماری را تشکیل داده‌اند که از بین آنان ۱۹۱ دانشجو به صورت تصادفی چند مرحله‌ای انتخاب شدند. طرح تحقیق توصیفی-اکتشافی است و برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه‌های محقق ساخته، استفاده به عمل آمد. نتایج تحلیل نشان داد که آسیب‌های روانی حاصل از جنگ نرم روی دانشجویان عبارت‌اند از گرایش به فضای مجازی و تبعیت از مدل‌های غربی (مرکب از ۹ آسیب) و بی‌نشاطی و کاهش خودباوری (مرکب از ۷ آسیب). ضمناً بزرگان قوم، استاندار، نیروهای نظامی، مدیران اقتصادی، جشن‌های مذهبی، ائمه جمعه، رسانه‌های محلی و اساتید دانشگاه به ترتیب بیشترین و مهم‌ترین منبع مقابله با جنگ نرم تلقی می‌شوند.

واژه‌های کلیدی: آسیب‌های روانی جنگ نرم، منابع مقابله با آن.

۱. مقدمه

جنگ نرم (*Soft War*) یکی از موضوعاتی است که در سال‌های اخیر مورد توجه بسیاری از دولت‌های زورگو جهت تسلط بر کشورهای در حال پیشرفت قرار گرفته است. در این خصوص که جنگ نرم چیست تاکنون تعریف واحدی از مفهوم آن که مورد پذیرش همگان باشد، ارائه نشده است. جنگ نرم در فرهنگ سیاسی به معنای فروپاشی از درون و در حقیقت؛ شامل هر گونه اقدام روانی و تبلیغات

^۱. دانشیار و عضو هیات علمی گروه روانشناسی تربیتی دانشگاه پیام نور

رسانه‌ای است که جامعه هدف یا گروه هدف را نشانه گرفته و با هدف گرفتن فکر و اندیشه ملت‌ها، نقش مهمی در سست کردن حلقه‌های فکری و فرهنگی جوامع ایفا می‌کند و بدون درگیری نظامی، رقیب را به انفعال یا شکست وامی‌دارد (ملکی و حاتمی، ۱۳۹۲). به عبارت دیگر جنگ نرم شامل هر گونه اقدام روانی و تبلیغات رسانه‌ای است، که جامعه هدف یا گروه هدف را بدون درگیری نظامی و گشوده شدن آتش، به انفعال وامی‌دارد (برزگر و لعل‌علیزاده، ۱۳۹۰؛ ماه پیشانیان، ۱۳۸۶). از جمله مصادیق جنگ نرم جنگ رایانه، اینترنتی، براندازی نرم، راه‌اندازی شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی و شبکه‌سازی می‌باشد (نای، ۱۳۸۴).

طرح جنگ نرم از طرف دولت‌های استکباری متضمن اهدافی است. در همین رابطه ملکی و حاتمی (۱۳۹۲) معتقدند که از اهداف ایجاد جنگ نرم در کشور اسلامی ایران استحاله فرهنگی؛ استحاله سیاسی و تخریب چهره‌های ارزشی و نهادهای انقلابی مانند سپاه و بسیج؛ ایجاد ناامنی و رعب و ترس و شایعه؛ تفرقه و اختلاف درونی؛ ترویج روحیه ناامیدی و کسالت به جای شادابی و نشاط؛ ترویج بی‌تفاوتی در برابر مسائل مهم کشور؛ تقویت نارضایتی و دامن زدن به آن و ایجاد اختلافات قومی و سیاسی؛ تلاش برای بحرانی جلوه دادن اوضاع کشور؛ تضعیف ساختار سیاسی و براندازی نظام است. به گفته برخی از صاحب‌نظران همچون جین شارب (Jane Sharb)، هدف از جنگ نرم تغییر دولت‌های نامطلوب یا فروپاشی حکومت‌ها و کسب قدرت سیاسی است و به صلح طلبی و اعتقادات اخلاقی و مذهبی ربطی ندارد. جنگ نرم گزینه‌ای به جای جنگ سخت و مسلحانه برای رویارویی با حکومت‌های مورد نظر است (رنجبران، ۱۳۸۸: ۲۹). به عبارت دیگر هدف جنگ نرم نابودی فرهنگ ملی- بومی اعم از ارزش‌ها، اعتقادات، سنت‌ها و همچنین از بین بردن حقیقت و واژگونی آن است.

آنچه در جنگ نرم به عنوان سلاح جنگی مورد استفاده قرار می‌گیرد، ابزار و آلاتی است که هر کدام استفاده‌ای چند منظوره دارد. رسانه‌های تصویری و صوتی از قبیل رادیو، تلویزیون، ماهواره، مطبوعات و نشریات، کتاب، اینترنت و ... از جمله این ادوات می‌باشند. ترغیب فرار مغزها از کشور خود به آمریکا و اروپا (هرچند در بسیاری از موارد رفتارهای استبدادی پاره‌ای از حکومت‌های کشورهای جهان سوم، خود مهم‌ترین عامل این فرارها است) و تأمین محیطی مطلوب برای آنها همگی از تکنیک‌های جنگ نرم است. بزرگ‌ترین نتیجه جنگ نرم، استحاله فرهنگی- سیاسی و نابودی حاکمیت کشورهای است؛ زیرا با تأثیر بر اندیشه و احساسات مخاطب، او را مرعوب خود می‌سازد و مخاطب بی‌آنکه واکنشی از خود نشان دهد، تسلیم دشمن شده یا در مسیر خواسته‌های او گام بر می‌دارد (ضیایی پور، ۱۳۸۳).

دشمنان نظام در بعد خارجی و بین‌المللی نیز هدف خود از جنگ نرم علیه جمهوری اسلامی را مهار و انزوای بین‌المللی نظام قرار داده‌اند. برای تحقق این هدف دشمن از یک سو تلاش می‌کند تا با راهبرد ایران هراسی و اسلام هراسی به مقابله و انزوای جمهوری اسلامی کمک کند و از سوی دیگر سعی می‌کند تا با ترویج غرب‌گرایی، الگوی بدیل خود سبک زندگی اسلامی و سبک حاکمیت اسلامی را

در افکار عمومی و اذهان نخبگان جامعه جاگیر نماید و از این طریق در هر کشور و جامعه‌ای که تفکر انقلاب اسلامی در آن در حال رشد بوده و یا پتانسیل رشد داشته باشد، نوعی رویگردانی و یأس از موفقیت الگوی حاکمیت اسلامی و انقلابی را ترویج کند. همچنین اجماع سازی جهانی علیه ایران از طریق نهادهای بین‌المللی و اعمال تحریم‌های اقتصادی از دیگر اقدامات دشمن در سطح خارجی به شمار می‌رود (احمدی، ابوذر زارع و حسین همزاده، ۱۳۸۸).

منابع قدرت نرم هر کشور متنوع است ولی اهم آنها عبارت‌اند از: فرهنگ، اقتصاد، ارزش‌های سیاسی و سیاست خارجی (بصیری، ۱۳۹۱). از طرفی اسلامی شدن دانشگاه‌ها با تکیه بر رهنمودهای رهبران انقلاب اسلامی، تشکیل اتاق فکر، پرهیز از بسته شدن فضا و ضرورت مخاطب شناسی از جمله الزامات مقابله با جنگ نرم به شمار می‌رود (لباف، ۱۳۹۰). در خصوص جنگ نرم تاکنون مطالعات نظری متعددی شده است که برخی از آنها در رابطه با چیستی و ویژگی‌های جنگ نرم (آقاجانی و عسگری، ۱۳۹۰؛ فرخی، ۱۳۹۰؛ نائینی، ۱۳۸۹؛ احمدزاده کرمانی، ۱۳۸۸؛ آزاد خواه ۱۳۸۸) و برخی از آنها به چگونگی طراحی و کاربست جنگ نرم بر ضد جمهوری اسلامی ایران اشاره دارند (افتخاری، ۱۳۹۱؛ حسینی، ۱۳۸۹؛ ماه پیشینیان، ۱۳۸۶). با توجه به مقدمه بالا در تحقیق حاضر این سؤالات که آسیب‌های روانی جنگ نرم کدام‌اند و برخی از منابع مقابله با آن کدام‌اند مورد مطالعه قرار گرفتند.

۲. روش

کلیه دانشجویان دانشگاه پیام نور اهواز که در سال تحصیلی ۱۳۹۳ مشغول تحصیل بودند جامعه آماری را تشکیل داده‌اند. در این تحقیق ۱۹۱ دانشجو به صورت تصادفی چند مرحله‌ای انتخاب شدند. برای اندازه‌گیری آسیب‌های روانی جنگ نرم، از پرسش‌نامه تحلیل عاملی اکتشافی (*exploratory factor analysis*) محقق ساخته (۱۳۹۳) که از ۱۶ ماده و دو عامل (گرایش به فضای مجازی با ۹ ماده و بی‌نشاطی و کاهش خودباوری با ۷ ماده) تشکیل شده است، استفاده به عمل آمد. نتایج مربوط به پایایی (*reliability*) پرسش‌نامه نشان داد که آلفای کرونباخ (*alpha cronbach*) کل پرسش‌نامه ۰,۹۱ و به همین ترتیب برای عامل گرایش به فضای مجازی ۰,۸۷ و برای عامل بی‌نشاطی و کاهش خودباوری ۰,۸۵ به دست آمد. روایی (*validity*) پرسش‌نامه یاد شده با کمک تحلیل عاملی تأییدی (*confirmatory factor analysis*) بررسی و تأیید شد (شاخص‌های نیکویی برازش (*Goodness of Fit Index*) برابر ۰,۹۰؛ جذر میانگین مجذورات خطای تقریب (*Root-Mean-Square-Error of Approximation*) برابر ۰,۰۷؛ شاخص برازندگی فزاینده (*Incremental Fit Index*) برابر ۰,۹۲ و شاخص برازندگی مقایسه‌ای (*Comparative Fit Index*) برابر ۰,۹۲. روش نمره‌گذاری آن به صورت مقیاس چهار درجه‌ای از خیلی زیاد (۴)، زیاد (۳)، کم (۲) تا خیلی کم (۱) صورت می‌گیرد. از آنجایی که در زمینه مقابله با آسیب‌های جنگ نرم تاکنون پرسش‌نامه مدونی وجود ندارد لذا محقق برای سنجش این متغیر پس از مشورت با تعدادی از اساتید دانشگاه (گروه روانشناسی و علوم سیاسی) تعدادی از منابع مقابله با جنگ نرم (اساتید دانشگاه، ائمه جمعه،

بزرگان قوم، رسانه‌های محلی، مدیران اقتصادی، استاندار، نیروهای نظامی و جشن‌های مذهبی) را طرح و آماده ساخت. روایی منابع یاد شده توسط برخی از متخصصان تأیید گردید. روش نمره گذاری منابع یاد شده به این صورت بود که از دانشجویان خواسته شد تا به هر کدام یک از آنها از عدد ۱ تا عدد ۸ رتبه دهند (کمترین رتبه عدد ۸ و بیشترین رتبه عدد ۱ در نظر گرفته می‌شود).

۳. یافته‌ها

نتایج مربوط به تحلیل داده‌های تحقیق در دو بخش شناسایی آسیب‌های روانی جنگ نرم و تعیین برخی از منابع مقابله با آن ارائه شده است.

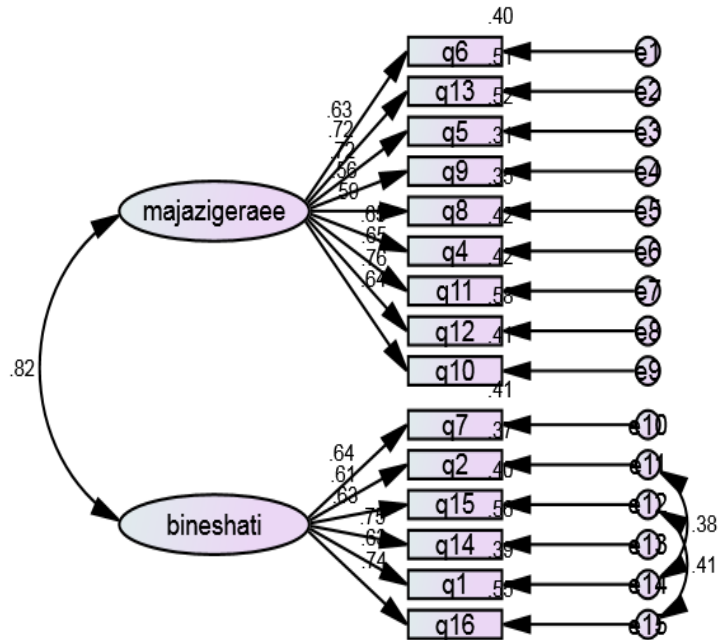
۳-۱. یافته‌های مربوط به آسیب‌های روانی جنگ نرم

به منظور استخراج آسیب‌های روانی جنگ نرم از روش تحلیل عاملی (*factor analysis*) استفاده گردید. ماده‌های مربوط به آسیب‌های حاصل از جنگ نرم (۱۶ ماده) در اثر شرکت در جلسه جنگ نرم که توسط بسیج اساتید استان خوزستان تدارک دیده شده بود تهیه گردید. ابتدا تحلیل عاملی مؤلفه‌های اصلی با استفاده از روش چرخش متعامد واریماکس (*varimax rotation*) بر روی ۱۶ ماده یاد شده انجام شد. آزمون‌های شاخص کفایت نمونه‌گیری کایزر-مایر-اوکلین (*Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling*) ($KMO=9.0$) و آزمون کرویت بارتلت (*bartlett's test of Sphericity*) ($\chi^2 = 1437,76$) نشان دادند که داده‌ها قابلیت اجرای تحلیل عاملی را دارند. ملاک استخراج عوامل، شیب نمودار اسکری (*scree plot*) و ارزش ویژه (*eigenvalues*) بالاتر از یک بود. نتایج جدول ۱ نشان داد که پس از سه بار چرخش آزمایشی آسیب‌های جنگ نرم از ۱۶ ماده و دو عامل تشکیل شده است و در مجموع ۵۲ درصد از واریانس کل پرسش‌نامه یاد شده را تبیین می‌کند. جدول یاد شده نیز نشان داد که درصد واریانس تبیین شده برای یک عاملی ۲۷ و برای دو عاملی ۵۲ به دست آمد. از آنجایی که محتوی ماده‌های عامل اول (۹ ماده) پیرامون گرایش به فضای مجازی و مدل‌های غربی می‌چرخد لذا به همین عنوان نامگذاری شد. ماده‌های عامل دوم (۷ ماده) بیشتر در رابطه با بی‌نشاطی و کاهش خودباوری اشاره می‌کنند لذا به همین عنوان نامگذاری شد. جدول همچنین نشان می‌دهد که از بین ماده‌های عامل اول (گرایش به فضای مجازی) ماده گرایش روزافزون به فضای مجازی با داشتن بار عاملی ۰,۷۶ و ماده گسست اجتماعی با بار عاملی ۰,۵۴ و از بین ماده‌های عامل دوم (بی‌نشاطی و کاهش خودباوری) ماده کاهش احساس نشاط و شادمانی با بار عاملی ۰,۸۴ و ماده افزایش مفاسد اجتماعی مانند گرایش به مواد مخدر و دزدی با بار عاملی ۰,۵۱ به ترتیب بیشترین و کمترین بار عاملی را داشتند. به منظور تعیین پایایی پرسش‌نامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که ضرایب حاصل برای کل پرسش‌نامه ۰,۹۱ و برای عامل گرایش به فضای مجازی ۰,۸۷ و برای عامل بی‌نشاطی و کاهش خودباوری ۰,۸۵ به دست آمد. بنابراین با استناد به این تحلیل سؤال تحقیق تأیید می‌شود. در نمودار ۱ تعداد عوامل آسیب‌زا، ماده‌ها، بار عاملی و ضرایب همبستگی بین آنها را

نشان می‌دهد. مندرجات نمودار ۱ نشان می‌دهد که بین گرایش به فضای مجازی و بی‌نشاطی و کاهش خودباوری همبستگی ۰٫۸۲ وجود دارد.

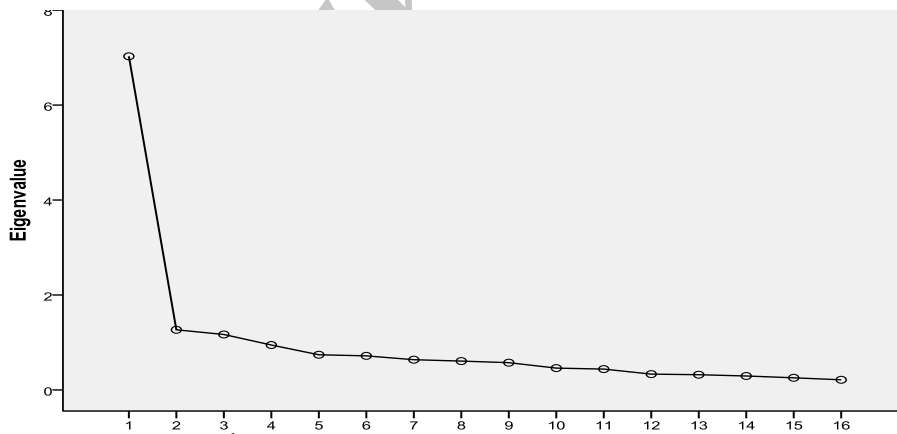
جدول ۱. عوامل، ماده‌ها و بار عاملی هر کدام یک از آسیب‌های جنگ نرم

عوامل		بار عاملی	
گرایش به فضای مجازی	۱	گرایش روز افزون به فضای مجازی	۰٫۷۶
	۲	گرایش به مدل‌های غربی	۰٫۷۴
	۳	افزایش احساس از خود بیگانگی	۰٫۷۱
	۴	تغییر سبک و مدل زندگی	۰٫۶۲
	۵	نخبه‌گریزی	۰٫۶۱
	۶	رواج قانون‌گریزی	۰٫۶۰
	۷	نمایش اغراق‌آمیز رفتارهای ضد ارزشی مانند بی‌بندوباری پوششی	۰٫۵۸
	۸	رواج مد‌گرایی افراطی	۰٫۵۵
	۹	گسست اجتماعی	۰٫۵۴
بی‌نشاطی و کاهش خودباوری	۱۰	کاهش احساس نشاط و شادمانی	۰٫۸۴
	۱۱	کاهش حس وطن‌پرستی	۰٫۷۱
	۱۲	کاهش احساس خودباوری	۰٫۷۰
	۱۳	کاهش آستانه تحمل	۰٫۶۹
	۱۴	عدم تمایل به ازدواج	۰٫۶۷
	۱۵	افزایش مفاسد اجتماعی مانند گرایش به مواد مخدر، دزدی و امثالهم	۰٫۵۱
	۱۶	کاهش شاخص امید به زندگی	۰٫۵۰

نمودار ۱. آسب‌های روانی جنگ نرم

تحلیل عوامل مربوط به آسب‌های روانی جنگ نرم به کمک آزمون اسکری در نمودار ۲ نیز ارائه شده است.

نمودار ۲. آزمون اسکری آسب‌های روانی جنگ نرم

۲-۳. تحلیل عاملی تأییدی آسیب‌های روانی جنگ نرم

به منظور تعیین روایی عوامل استخراج شده آسیب‌های روانی جنگ نرم، از نمونه دیگری و با کمک تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. به عبارت دیگر از بین دانشجویان دانشگاه پیام نور اهواز، ۱۹۱ دختر و پسر به صورت تصادفی چند مرحله‌ای انتخاب شدند و برای تحلیل داده‌ها از نسخه ۱۶ نرم افزار Amos و از برآورد حداکثر درست نمایی (*maximum likelihood*) استفاده شد. نتایج مندرج در جدول ۲ نشان می‌دهد که شاخص‌های نیکویی برازش برابر ۰,۹۹؛ جذر میانگین مجذورات خطای تقریب برابر ۰,۰۷، شاخص برازندگی فزاینده برابر ۰,۹۲ و شاخص برازندگی مقایسه‌ای برابر ۰,۹۲ است. در خصوص مقادیر این گونه شاخص‌ها صاحب‌نظرانی همچون هو و بنتلر (*Hu & Bentler, 1999*) پیشنهاد می‌کنند که وقتی میزان *GFI*، *CFI* و *IFI* کوچک‌تر از ۰,۰۸ باشد نشان دهنده برازش مناسب و کافی مدل است. ضمناً نسبت مجذور خی به درجه آزادی برابر ۲,۱۶ است. مقدار *RMSEA* نیز ۰,۰۷ است که مقدار خوبی است. بنابراین با استناد به این تحلیل، سؤال دوم تحقیق، نیز تأیید می‌شود. اطلاعات مفصل در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲. ساختار عاملی پرسش‌نامه آسیب‌های روانی جنگ نرم

شاخص	X^2	DF	X^2/DF	GFI	AGFI	CFI	IFI	RMSEA
مقدار	185.78	86	2.16	0.9	0.9	0.92	0.92	0.07

۳-۳. یافته‌های مربوط به تعیین اولویت برخی از منابع مقابله با جنگ نرم

به منظور مقابله با جنگ نرم یک سری منابعی توسط پژوهشگر تهیه گردید و در اختیار برخی از اساتید گروه روانشناسی و علوم سیاسی قرار گرفت و ضمن اصلاح برخی از عبارات مشکل‌دار برخی از منابعی که از اهمیت کمتری برخوردار بودند خارج شدند. منابع پیشنهاد شده مقابله با جنگ نرم در اختیار نمونه مورد مطالعه قرار گرفت و از طریق آزمون رتبه‌ای فریدمن تحلیل شدند. نتایج آزمون رتبه‌ای فریدمن مربوط به میانگین رتبه منابع مقابله با جنگ نرم در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳. نتایج آزمون رتبه‌ای فریدمن مربوط به میانگین رتبه منابع مقابله با جنگ نرم

اولویت	عامل مقابله با جنگ نرم	میانگین رتبه
۱	بزرگان قوم	۴,۰۳
۲	استاندار	۴,۰۶
۳	نیروهای نظامی	۴,۴۶
۴	مدیران اقتصادی	۴,۵۲
۵	جشن‌های مذهبی	۴,۵۵
۶	ائمه جمعه	۴,۶۰
۷	رسانه‌های محلی	۴,۷۷
۸	اساتید دانشگاه	۵,۰۱
	<i>N</i>	191
	<i>Chi-square</i>	32.95
	<i>df</i>	7
	<i>Sig</i>	0.001

نتایج آزمون رتبه‌ای فریدمن نشان می‌دهد که بزرگان قوم با میانگین رتبه ۴,۰۳ در رتبه اول، استاندار با میانگین رتبه ۴,۰۶ در رتبه دوم، نیروهای نظامی با میانگین رتبه ۴,۴۶ در رتبه سوم، مدیران اقتصادی با میانگین رتبه ۴,۵۲ در رتبه چهارم، جشن‌های مذهبی با میانگین رتبه ۴,۵۵ در رتبه پنجم، ائمه جمعه با میانگین رتبه ۴,۶۰ در رتبه ششم، رسانه‌های محلی با میانگین رتبه ۴,۷۷ در رتبه هفتم و اساتید دانشگاه با میانگین رتبه ۵,۰۱ در رتبه هشتم و آخر قرار گرفتند. همچنین نتایج تحلیل نشان می‌دهد که با توجه به اینکه *sig* کمتر از ۵ درصد است لذا ادعای یکسان بودن رتبه (اولویت) این هشت منبع مقابله با جنگ نرم پذیرفته نمی‌شود و میانگین رتبه‌ها یکسان نیست. لازم به ذکر است که هر چقدر میانگین رتبه‌ها کوچک‌تر باشد اهمیت آن متغیر بیشتر است (مؤمنی، ۱۳۸۷).

۴. بحث و نتیجه‌گیری

همانطور که قبلاً نیز گفته شد در تحقیق حاضر آسیب‌های روانی جنگ نرم و برخی از منابع مقابله با آن مورد مطالعه قرار گرفت. نتایج مطالعه نشان داد که گرایش روزافزون به فضای مجازی، گرایش به مدل‌های غربی، افزایش احساس از خود بیگانگی، تغییر سبک و مدل زندگی، نخبه‌گرایی، رواج قانون‌گریزی، نمایش اغراق‌آمیز رفتارهای ضد ارزشی مانند بی‌بندوباری پوششی، رواج مدگرایی افراطی و گسست اجتماعی از جمله آسیب‌های روانی حاصل جنگ نرم (گرایش روزافزون به فضای مجازی به عنوان اولین عامل) به شمار می‌روند. کاهش احساس نشاط و شادمانی، کاهش حس وطن‌پرستی، کاهش احساس خودباوری، کاهش آستانه تحمل، عدم تمایل به ازدواج، افزایش مفاسد اجتماعی مانند گرایش به مواد مخدر، دزدی و امثالهم و کاهش شاخص امید به زندگی از دیگر آسیب‌های روانی خاص

جنگ نرم بود که توسط دانشجویان مورد مطالعه ذکر گردید. در تبیین این یافته بایستی گفت که جنگ نرم که از دهه دوم انقلاب اسلامی قوت گرفت در ابتدا از ابزارهایی مانند داستان‌سرای، افسانه‌سازی، اسطوره‌سازی و اشعار هجوآمیز استفاده می‌نمود اما امروزه دشمن در جبهه جنگ نرم با به کارگیری ابزارهای مختلف در پی ایجاد گسست در میان شالوده مستحکم دینی، ملی و منطقه‌ای است و متأسفانه جوانان و نوجوانان به دلیل حس کنجکاو، علاقه‌مندی به شناخت امور جدید، عشق، جذابیت، کمی تجربه، اقتضای سنّ و آسیب‌پذیری مهم‌ترین ابزار در حوزه اهداف جنگ نرم هستند (حجازی، ۱۳۸۳). سایت‌ها، رسانه‌های نوظهور و باندهای فساد اینترنتی از ابزارهای مهم و قوی به شمار می‌روند. یکی از مهم‌ترین و جدی‌ترین حوزه‌های فعالیت کشورهای دشمن در جنگ نرم علیه جمهوری اسلامی ایران استفاده از رسانه در جهت ایجاد جو منفی در ایران است. در واقع راه اندازی رسانه‌های فارسی‌گوناگون مانند شبکه‌های تلویزیونی، رادیویی، ماهواره‌های فارسی زبان خارج از کشور و راه‌اندازی سایت‌های مستهجن که از سال‌های پیش آغاز شده و در چند سال اخیر گسترش پیدا کرده تنها در مسیر نابودی فرهنگ ایرانی، اسلامی چندین هزار ساله ملت بزرگ ایران فعالیت می‌کنند و در پی آن هستند که فرهنگ ایرانیان را فرهنگی مستهجن معرفی نمایند و مبارزه‌های همه جانبه را با نظام جمهوری اسلامی ایران برپا کنند (حجازی، ۱۳۸۳).

بازی‌های رایانه‌ای از دیگر ابزارهای جنگ نرم به شمار می‌روند که با قابلیت‌ها و ویژگی‌های خاص خود به شکل‌های مختلف تأثیر می‌گذارند. این گونه بازی‌ها بسیاری از اصول یادگیری مانند هم ذات‌پنداری (الگوسازی)، تمرین، تکرار، پاداش و تقویت را به کار می‌گیرند. در بازی‌های رایانه‌ای گرافیک، صدا و تعامل، ابتکار سیر داستان، کنجکاو، پیچیدگی و تخیل، منطق، حافظه، بازتاب‌ها، مهارت‌های ریاضی، چالش حل مسئله و تجسم از جمله جنبه‌های فنی، روانی و فردی است که بازیگران را جذب این بازی‌ها می‌کند. کار مستقل، مداومت در بازی، مشارکت فعال، تعامل مشارکتی، ساختار گروهی، یادگیری، رقابت یا همکاری گروهی و فرصت‌های برابر در بازی از جمله عواملی هستند که در فرد برای ادامه بازی ایجاد انگیزه می‌کند. به دلیل همین خصوصیات است که بازی‌های رایانه‌ای به یکی از ابزار تأثیرگذاری غرب در راستای اهداف جنگ نرم علیه دنیای اسلام و به خصوص انقلاب اسلامی ایران تبدیل شده است. رادیوهای بیگانه و شبکه‌های مهم خبری از طریق جعل واقعیت و سانسور خبر می‌توانند افکار عمومی را شکل دهند (حجازی، ۱۳۸۳).

تحقیق حاضر همچنین نشان داد که بزرگان قوم در رتبه اول، استاندار در رتبه دوم، نیروهای نظامی در رتبه سوم، مدیران اقتصادی در رتبه چهارم، جشن‌های مذهبی در رتبه پنجم، ائمه جمعه در رتبه ششم، رسانه‌های محلی در رتبه هفتم و اساتید دانشگاه در رتبه هشتم از منابع عمده مقابله با جنگ نرم به شمار می‌روند و این یافته حاکی از آن است که برای کاهش اثرات روانی جنگ نرم می‌توان از بزرگان قوم موجود در استان خوزستان، عملکرد استاندار و بقیه موارد فوق‌الذکر بهره‌برداری نمود. برخی از پژوهشگران همچون سلطانی فر و هاشمی (۱۳۸۲) معتقدند که برای مقابله با جنگ در حوزه جنگ نرم با

شیوه‌ای که بی بی سی عمل می‌کند اولین موضوع بالا بردن سواد رسانه‌ای جامعه است. در همین راستا به منظور مقابله با جنگ نرم بایستی منابع مؤثر و نافذ را شناخت که این امر مهم به تلاش‌های بسیاری از ارگان‌ها و حتی شخصیت‌های کشوری برمی‌گردد. دانشگاه، روشنفکران، مخالفان و دوستان نادان از دیگر منابع جنگ نرم می‌باشند و در حال حاضر دشمن بیشترین توجه خود را به مراکز آموزشی عالی معطوف کرده است، به طوری که جریان‌های انحرافی با تمرکز دین ستیزی، فرقه گرایی، مخالفت با نظام و ... در دانشگاه‌ها فعال شده‌اند؛ زیرا قشر دانشگاهی با مقوله فکر و فرهنگ، دانش، کتاب و ایدئولوژی ارتباط دارد. در جنگ نرم، دشمن این قشر را در اولویت کاری خود قرار داده و دانشگاهیان گروه مخاطب و هدف اصلی هستند (حجازی، ۱۳۸۳).

تحقیق حاضر به متولیان امر پیشنهاد می‌دهد که برای کاهش آسیب‌های روانی جنگ نرم بایستی به عوامل مؤثر فوق‌الاشاره (گرایش به فضای مجازی و کاهش احساس نشاط و شادمانی) توجه نمود و راهکارهای عملی مبارزه با آنها را پیاده کرد. از طرفی منابعی همچون بزرگان قوم، استاندار، نیروهای نظامی، مدیران اقتصادی، جشن‌های مذهبی ائمه جمعه، رسانه‌های محلی و اساتید دانشگاه که از منابع عمده مقابله با جنگ نرم به شمار می‌روند را در اولویت کاری خود قرار دهند.

- احمدی، مجتبی؛ زارع درخشان، ابوذر؛ همزاده، حسین؛ ایبانه (۱۳۸۸). از تهاجم فرهنگی تا جنگ نرم؛ واکاوی مختصات منازعه در کلام رهبر معظم انقلاب اسلامی؛ تهران: معاونت فرهنگی اجتماعی سازمان بسیج مستضعفین.
- احمدزاده کرمانی، روح الله (۱۳۸۸). درآمدی بر ماهیت شناسی جنگ نرم پس از انقلاب اسلامی. فصلنامه مطالعات بسیج. سال ۱۲، شماره ۴۳، صص ۴۷-۲۴.
- آزادخواه، علیرضا (۱۳۸۸). جنگ نرم با تأکید بر نقش رسانه‌ها. فصلنامه عملیات روانی. سال ۶، شماره ۲۳، صص ۱۲۵-۱۳۴.
- آقاجانی، احمد و عسگری، محمود (۱۳۹۰). جنگ نرم و فلج سازی راهبردی. ماهنامه اطلاعات راهبردی. سال ۹، شماره ۹۸، صص ۹-۱۹.
- افنخاری، اصغر (۱۳۹۱). امنیت. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- برزگر، ابراهیم و لعل علیزاده، محسن (۱۳۹۰). جنگ نرم، بازی‌های رایانه‌های اسلامستیز و پدافند غیر عامل. فصلنامه مطالعات قدرت نرم. دوره ۱، شماره ۱، صص ۹۳-۱۱۷.
- بصیری، محمد علی (۱۳۹۱). جنگ نرم علیه جمهوری اسلامی ایران. مطالعات قدرت نرم. سال دوم شماره ۵، صص ۱۵۱-۱۷۷.
- حجازی، حسین (۱۳۸۳). اهداف و نتایج طرح امر کیایی خاورمیانه بزرگ؛ گزیده تحولات جهان، شماره ۲۴، تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
- حسینی، حسین (۱۳۸۹). جنگ نرم: از تهدید تا پاسخ. فصلنامه عملیات روانی. سال ۷، شماره ۲۶، صص ۳۳-۶۲.
- رنجبران، داوود (۱۳۸۸). جنگ نرم. تهران: انتشارات ساحل اندیشه. چاپ چهارم.
- فرخی، مرتضی (۱۳۹۰). مؤلفه‌های جنگ نرم در نبردهای آینده. فصلنامه مطالعات قدرت نرم. دوره ۱، شماره ۲، صص ۱۲۹-۱۷۱.
- ضیایی پرور، حمید (۱۳۸۳). جنگ نرم ۲، ویژه جنگ رسانه‌ای؛ تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
- سلطانی فر، محمد و هاشمی، شهناز (۱۳۸۲). پوشش خبری. تهران: انتشارات سیمای شرق.
- لباف، فریبا (۱۳۹۰). مقابله با جنگ نرم در دانشگاه. فصلنامه توسعه، شماره ۲۱، صص ۱۰۳-۱۲۴.
- ماه پیشانیان، مهسا (۱۳۸۶). راهکارهای آمریکا برای جنگ نرم با جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه علمی-تخصصی عملیات روانی، سال پنجم، شماره ۱۸، صص ۴۹-۷۲.
- ملکی، سعید و حاتمی، داود (۱۳۹۲). جنگ نرم و راهکارهای مقابله با آن با الهام از دیدگاه مقام معظم رهبری. فصلنامه مطالعات قدرت نرم. سال هشتم، شماره ۷۶، صص ۶۵-۸۲.
- مؤمنی، منصور (۱۳۸۷). تحلیل‌های آماری با استفاده از spss. چاپ دوم. تهران: انتشارات کتاب نو.
- نای، جوزف (۱۳۸۴). قدرت نرم و سیاست خارجی آمریکا. ترجمه سهراب الغای علمداری، ماهنامه اطلاعات راهبردی، شماره ۳۴، اسفند.
- نائینی، علی محمد (۱۳۸۹). درآمدی بر ماهیت شناسی جنگ نرم. راهبرد دفاعی. سال ۸، شماره ۲۸، صص ۱-۳۲.
- Hu, L. & Bentler, P. (1999). Cut off criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. Structural Equation Modeling, 6, 1-55.